

*Agnieszka Janus**

KAPITAŁ WŁASNY JAKO ŹRÓDŁO FINANSOWANIA DZIAŁALNOŚCI MAŁYCH I ŚREDNICH PRZEDSIĘBIORSTW

1. WPROWADZENIE

Najważniejszym celem opracowania jest zaprezentowanie wyników badań empirycznych przeprowadzonych na próbie 40 przedsiębiorstw, dotyczących głównych źródeł finansowania działalności handlowych spółek osobowych (hso). Ankieta samozwrotna została rozesłana do 105 przedsiębiorstw wybranych celowo z regionu środkowej Polski, z czego 8 spółek było spółkami komandytowymi, 64 – spółkami jawnymi, 30 – spółkami partnerskimi i 3 – spółkami komandytowo-akcyjnymi. Badania te, prowadzone w 2002 i 2003 r., zaowocowały otrzymaniem 40 poprawnie wypełnionych ankiet (co stanowi 38,1% badanej zbiorowości), z czego 4 ankiety pochodziły od spółek komandytowych, 26 ankiet otrzymano od spółek jawnych, 9 ankiet uzyskano od spółek partnerskich i 1 ankieta została wypełniona przez właścicieli spółki komandytowo-akcyjnej.

2. OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA BADANYCH PRZEDSIĘBIORSTW

Wśród badanych przedsiębiorstw przeważają spółki jawne, co stanowi 65,0% badanej zbiorowości. Kolejną grupę, pod względem liczebności, stanowią spółki partnerskie (22,5%), zaś spółki komandytowe zajmują 10,0% ogólnej liczby badanych jednostek gospodarczych. Niestety, tylko jedną ankietę otrzymano od spółki komandytowo-akcyjnej, co stanowi 2,5% wszystkich badanych przedsiębiorstw (rys. 1).

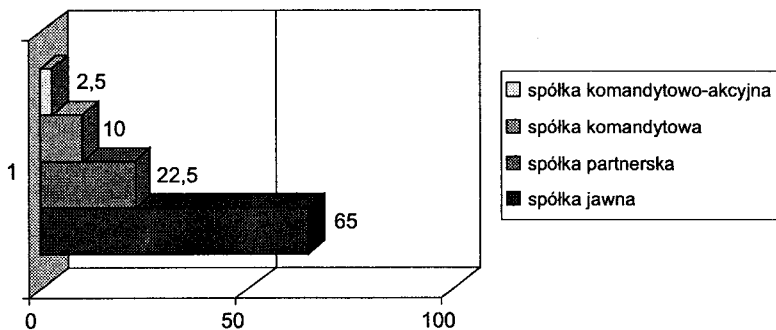
A zatem, wszystkie przeprowadzone dalej rozważania oparte są na danych uzyskanych w wyżej zaprezentowanych przedsiębiorstwach, będących

* Dr, adiunkt w Katedrze Analizy i Strategii Przedsiębiorstwa UŁ.

spółkami osobowymi prawa handlowego. Do analizy wyników wykorzystano m. in.:

- analizę zależności przy użyciu współczynnika V Cramera,
- odchylenie standardowe,
- średnią arytmetyczną.

Za podstawową miarę korelacji przyjęto współczynnik V Cramera¹, który jest miarą opartą na teście χ^2 . Test χ^2 jest bardzo ogólnym testem, który stosuje się zawsze, gdy chcemy zbadać, czy liczebności empiryczne różnią się istotnie od oczekiwanych przy spełnieniu pewnych założeń teoretycznych. Test χ^2 ma wiele zastosowań; najczęstszym z nich jest w naukach społecznych badanie współzależności dwóch zmiennych mierzonych na skalach nominalnych. Zdarza się, że stosuje się go do skal porządkowych, a nawet interwałowych. χ^2 opiera się na założeniu niezależności prób losowych i stosuje się go raczej wtedy, gdy próba jest dość duża, gdyż dopiero przy dużych N rozkład χ^2 z próby zbliża się do rozkładu podawanego w tablicach. A zatem pojawia się pytanie, jaka powinna być wielkość próby.

Rys. 1. Forma prawna badanych przedsiębiorstw (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

Otóż zależy to od liczby komórek i od liczebności brzegowych. Im mniej tych komórek i im bardziej jednostajne są rozkłady brzegowe, tym mniejsze może być N . Próbę uważa się za wystarczająco liczną, jeśli w żadnej komórce oczekiwana liczebność nie jest równa lub mniejsza od 5. Gdy jednak liczba obserwowanych przypadków jest niewielka, obliczona wartość χ^2 może przyjąć niewiele różnych wartości, gdyż liczebności empiryczne są liczbami

¹ H. M. Białock, *Statystyka dla socjologów*, PWN, Warszawa 1977, s. 241–269; S. Ostasiewicz, Z. Rusnak, U. Siedlecka, *Statystyka. Elementy teorii i zadania*, wyd. 4, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu, Wrocław 2001, s. 300; M. Sobczak, *Statystyka. Podstawy teoretyczne: przykłady – zadania*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 1998, s. 218–219.

całkowitymi. Poprawkę na nieciągłość wprowadzamy, zakładając, że liczebności empiryczne mogą jednak być liczbami niecałkowitymi i zmieniając ich wartość tak, by zmniejszyć ostateczną wartość χ^2 (przy zachowaniu wartości rozkładów brzegowych). W tablicach 2×2 zabieg ten jest bardzo łatwy: od liczebności empirycznych odejmujemy lub dodajemy do nich 0,5.

Badane spółki są z reguły małymi przedsiębiorstwami, które działają głównie w usługach (zob. tab. 1). Stanowią one 55,0% badanej zbiorowości (22 spółki). Spośród przedsiębiorstw usługowych 3 z nich prowadzą działalność gospodarczą w formie spółki komandytowej, 10 – w formie spółki jawnej, a 9 spółek to spółki partnerskie. Przy tym warto zwrócić uwagę, iż wszystkie badane spółki partnerskie świadczą usługi, co wynika ze specyfiki tego rodzaju spółek. Na 26 spółek jawnych większość z nich działa w usługach (10 spółek) oraz handlu (9 spółek). Sześć spółek prowadzi jednocześnie działalność handlową, usługową i produkcyjną. Tym samym większość analizowanych spółek prowadzi działalność usługową (28 spółek) i handlową (16 spółek).

Tabela 1

Liczba spółek osobowych i rodzaj prowadzonej działalności gospodarczej

Forma prawna	Razem	Handel	Usługi	Produkcja	Handel, usługi i produkcja
Spółki komandytowe	4	1	3	–	–
Spółki jawne	26	9	10	1	6
Spółki partnerskie	9	–	9	–	–
Spółki komandytowo-akcyjne	1	–	–	1	–
Razem	40	10	22	2	6

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

3. STRUKTURA KAPITAŁU WŁASNEGO HANDLOWYCH SPÓLEK OSOBOWYCH

Z przeprowadzonych badań wyraźnie wynika, że głównym źródłem finansowania bieżącej działalności i rozwoju handlowych spółek osobowych jest kapitał własny, pochodzący z dochodów wspólników uzyskanych z tytułu udziału w zysku spółki. To źródło pomnażania kapitału własnego wykorzystuje aż 87,5% badanych spółek. Kolejnymi sposobami na powiększenie kapitału własnego są własne oszczędności wspólników – 12 wskazań, kredyty

bankowe zaciągnięte na własny rachunek wspólników – 6 wskazań, część lub całość dochodu wspólników uzyskana z innych źródeł, np. z tytułu udziału w zyskach osób prawnych czy też z tytułu udziału w zysku innej spółki – 4 wskazania, oraz pożyczki od przyjaciół, rodziny i znajomych – 3 wskazania (tab. 2).

Tabela 2

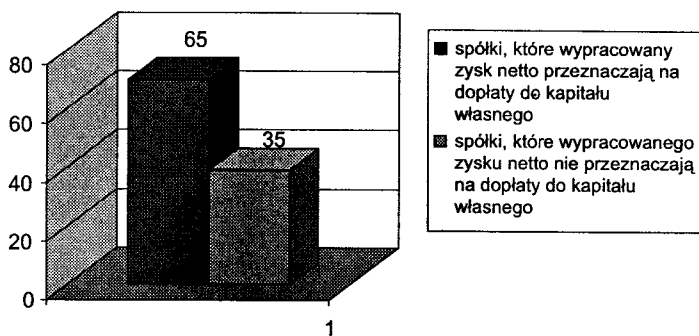
Sposoby powiększania kapitału własnego

Sposoby powiększania kapitału własnego	Liczba spółek	%
Część lub całość dochodu wspólników uzyskana z tytułu udziału w zysku spółki	35	87,5
Własne (prywatne) oszczędności wspólników	12	30,0
Kredyty bankowe zaciągnięte na własny rachunek wspólników	6	15,0
Część lub całość dochodu wspólników uzyskana z innych źródeł, np. z tytułu udziału w zyskach osób prawnych	4	10,0
Pożyczki od przyjaciół, rodziny, znajomych	3	7,5

Źródło: jak do tab. 1.

Wnioski, wynikające z danych zawartych w tab. 2, potwierdzają również odpowiedzi właścicieli spółek na pytanie, czy wypracowany zysk netto w danym roku służy jako źródło dopłat do kapitału własnego w roku następnym. Na to pytanie w 26 spółkach odpowiedziano twierdząco, co stanowi 65,0% wszystkich badanych przedsiębiorstw, a w 14 spółkach zysk netto nie przyczynił się do wzrostu wartości kapitału własnego (rys. 2).

Analizując intensywność i stopień wykorzystywania przez badane handlowe spółki osobowe pożyczek od przyjaciół, rodziny i znajomych, jako sposobu powiększania kapitału własnego, można zauważyć, iż właściciele spółek nie są zainteresowani taką formą finansowania prowadzonej działalności (zob. tab. 3). Okazuje się, że tylko 3 spółki (7,5%), spośród 40 spółek objętych badaniem, traktują pożyczki od przyjaciół i znajomych jako źródło powiększania posiadanego kapitału własnego. Określając z kolei, współczynnikiem v Cramera, siłę zależności pomiędzy wyżej wymienionym sposobem pomnażania kapitału własnego a przeznaczaniem przez spółki wypracowanego zysku netto na dopłaty do kapitału własnego, zauważa się dość słaby związek między tymi zmiennymi ($V = 0,22$). Wśród przedsiębiorstw, które wypracowany zysk przeznaczyły na dopłaty do kapitału własnego w roku następnym, tylko 7,7% upatruje w pożyczkach od przyjaciół i znajomych źródło powiększania kapitału własnego.

Rys. 2. Zysk netto jako źródło dopłat do kapitału własnego (w %)
 Źródło: jak do rys. 1.

Tabela 3

Pożyczki od przyjaciół, rodziny i znajomych jako, jeden ze sposobów powiększania kapitału własnego, a wypracowany zysk netto

Wyszczególnienie	Spółki, które wypracowany zysk netto		Razem	%
	przeznaczają na dopłaty do kapitału własnego w roku następnym	nie przeznaczają na dopłaty do kapitału własnego w roku następnym		
Spółki, dla których pożyczki od przyjaciół, rodziny i znajomych nie są sposobem na powiększanie kapitału własnego	24 (92,3%)	12 (85,8%)	36	90,0
Spółki, które wykorzystują pożyczki od przyjaciół, rodziny i znajomych jako źródło powiększania kapitału własnego	2 (7,7%)	1 (7,1%)	3	7,5
Nie dotyczy	–	1 (7,1%)	1	2,5
Razem	26 (65,0%)	14 (35,0%)	40	100,0

$V = 0,22$.

Źródło: jak do tab. 1.

Biorąc pod uwagę kolejny sposób wzrostu poziomu kapitału własnego, jakim są kredyty bankowe zaciągnięte na własny rachunek wspólników, widać nieco większe zainteresowanie wśród badanych przedsiębiorstw (tab. 4). Otóż z tej formy finansowania funkcjonowania i rozwoju przedsiębiorstwa korzysta

6 spółek, co stanowi 15,0% całej badanej zbiorowości. Mimo to, badając siłę związku między sposobem pomnażania kapitału własnego, jakim są kredyty bankowe zaciągnięte na własny rachunek wspólników, a przeznaczeniem zysku netto spółki na dopłaty do kapitału własnego, zauważa się również dość słabą zależność ($V = 0,22$). Wśród przedsiębiorstw, które wypracowały w danym roku zysk netto przeznaczyły na dopłaty do kapitału własnego w roku następnym, 15,4% spółek korzysta z kredytów bankowych zaciągniętych na własny rachunek ich właścicieli. Przy tym warto zwrócić uwagę, iż w podobnym stopniu z tej formy finansowania działalności korzystają również przedsiębiorstwa, które osiągnięty zysk netto przeznaczyły na inne cele niż dopłaty do kapitału własnego (14,3%).

Tabela 4

Kredyty bankowe zaciągnięte na własny rachunek wspólników, jako jeden ze sposobów powiększania kapitału własnego, a wypracowany zysk netto

Wyszczególnienie	Spółki, które wypracowały zysk netto		Razem	%
	przeznaczają na dopłaty do kapitału własnego w roku następnym	nie przeznaczają na dopłaty do kapitału własnego w roku następnym		
Spółki, dla których kredyty bankowe zaciągnięte na własny rachunek wspólników nie są sposobem na powiększanie kapitału własnego	22 (84,6%)	11 (78,6%)	33	82,5
Spółki, które wykorzystują kredyty bankowe zaciągnięte na własny rachunek wspólników, jako źródło powiększania kapitału własnego	4 (15,4%)	2 (14,3%)	6	15,0
Nie dotyczy	–	1 (7,1%)	1	2,5
Razem	26 (65,0%)	14 (35,0%)	40	100,0

$V = 0,22$.

Źródło: jak do tab. 1.

Z przeprowadzonych badań wynika, że prywatne oszczędności właścicieli badanych spółek są wykorzystywane z większą intensywnością niż dwa wcześniej przedstawione – zob. tab. 5. Aż 12 spółek (30,0%) wskazało na własne oszczędności wspólników jako źródło powiększania kapitału własnego spółki. Analizując poziom współczynnika Cramera można zaobserwować istnienie dość silnej zależności pomiędzy wykorzystywaniem własnych (pry-

watnych) oszczędności wspólników, jako źródła wzrostu stanu kapitału własnego, a przeznaczaniem wypracowanego zysku netto na dopłaty do kapitału własnego w roku następnym ($V = 0,25$). Wśród przedsiębiorstw, które wypracowały w danym roku zysk netto przeznaczają na dopłaty do kapitału własnego w roku następnym, 26,9% spółek korzysta z prywatnych oszczędności ich właścicieli. Przy tym warto zwrócić uwagę, iż w większym stopniu z tej formy finansowania działalności korzystają przedsiębiorstwa, które zysk netto osiągnięty w danym roku przeznaczyły na inne cele niż dopłaty do kapitału własnego (35,7%). A zatem nasuwa się wniosek, że prywatne oszczędności wspólników stanowią istotną alternatywę wobec zysku netto, jako źródła finansowania badanych spółek.

Tabela 5

Własne (prywatne) oszczędności wspólników, jako jeden ze sposobów powiększania kapitału własnego, a wypracowany zysk netto

Wyszczególnienie	Spółki, które wypracowały zysk netto		Razem	%
	przeznaczają na dopłaty do kapitału własnego w roku następnym	nie przeznaczają na dopłaty do kapitału własnego w roku następnym		
Spółki, dla których własne (prywatne) oszczędności wspólników nie są sposobem na powiększanie kapitału własnego	19 (73,1%)	8 (57,2%)	27	67,5
Spółki, które wykorzystują własne (prywatne) oszczędności wspólników jako źródło powiększania kapitału własnego	7 (26,9%)	5 (35,7%)	12	30,0
Nie dotyczy	–	1 (7,1%)	1	2,5
Razem	26 (65,0%)	14 (35,0%)	40	100,0

$V = 0,25$.

Źródło: jak do tab. 1.

Analiza związku zachodzącego między dochodem wspólników z tytułu udziału w zysku spółki a przeznaczaniem zysku netto na dopłaty do kapitału własnego wskazuje na silną zależność tych dwóch zmiennych, gdyż $V = 0,36$ (tab. 6). Okazuje się, że 35 spółek wymieniło dochód wspólników uzyskany z tytułu udziału w zysku spółki, jako źródło powiększania kapitału własnego, i jednocześnie 26 spółek potwierdziło, iż zysk netto osiągnięty w danym roku został przeznaczony na dopłaty do kapitału własnego

w roku następnym. Poza tym warto zwrócić uwagę, że tylko dla 10,0% badanych spółek wymieniona wyżej forma finansowania działalności gospodarczej nie jest sposobem na wzrost poziomu kapitału własnego przedsiębiorstwa.

Tabela 6

Dochód wspólników uzyskany z tytułu udziału w zysku spółki, jako jeden ze sposobów powiększania kapitału własnego, a wypracowany zysk netto

Wyszczególnienie	Spółki, które wypracowały zysk netto		Razem	%
	przeznaczają na dopłaty do kapitału własnego w roku następnym	nie przeznaczają na dopłaty do kapitału własnego w roku następnym		
Spółki, dla których dochód wspólników uzyskany z tytułu udziału w zysku spółki nie jest sposobem na powiększanie kapitału własnego	1 (3,8%)	3 (21,4%)	4	10,0
Spółki, dla których dochód wspólników uzyskany z tytułu udziału w zysku spółki jest źródłem powiększania kapitału własnego	25 (96,2%)	10 (71,5%)	35	87,5
Nie dotyczy	–	1 (7,1%)	1	2,5
Razem	26 (65,0%)	14 (35,0%)	40	100,0

$V = 0,36$.

Źródło: jak do tab. 1.

Biorąc pod uwagę dane zawarte w tab. 7 można dojść do bardzo interesujących wniosków, wskazujących na występowanie silnej zależności, mierzonej współczynnikiem Cramera, między dochodem wspólników uzyskanych z innych źródeł, np. z tytułu udziału w zysku innej spółki, czy też z tytułu udziału w zyskach osób prawnych, jako sposobu powiększania kapitału własnego, a przeznaczaniem wypracowanego zysku netto na dopłaty do kapitału własnego w następnym roku ($V = 0,36$). Jak wynika z badań, tylko 4 spółki, co stanowi 10,0% całej badanej zbiorowości, traktuje dochody wspólników pochodzące z innych źródeł jako formę finansowania prowadzonej działalności, a 87,5% wszystkich badanych tej formy nie stosuje. Wśród przedsiębiorstw, które wypracowały zysk netto przeznaczają na dopłaty do kapitału własnego w roku następnym, 96,2% spółek nie korzysta z dochodów wspólników uzyskanych z innych źródeł, jako sposobu na

pomnożenie kapitału własnego. A zatem dochód wspólników, uzyskany z innych źródeł niż działalność w ramach spółki, nie należy do sposobów powiększania rozmiarów kapitału własnego, który byłby chętnie wykorzystywany przez badane spółki. Sytuacja taka może wynikać z faktu, że właściciele handlowych spółek osobowych rzadko prowadzą innego rodzaju działalność i dlatego też nie mogą finansowo wspierać tychże spółek. Poza tym wspólników spółek osobowych prawa handlowego obowiązuje zachowanie lojalności względem spółki. Szczególnym przypadkiem nielojalności wobec spółki jest podejmowanie przez wspólnika, osobiście lub w innej formie, działań na rzecz spółki zajmującej się działalnością konkurencyjną. Zgodnie z art. 56 ksh² wspólnik spółki jawnej jest zobowiązany powstrzymać się od wszelkiej działalności sprzecznej z interesami spółki. Zakaz konkurencji przestaje obowiązywać wspólnika dopiero wtedy, gdy pozostali wspólnicy wyrazili, w sposób wyraźny lub domniemany, zgodę na prowadzenie takiej działalności przez wspólnika.

Tabela 7

Dochód wspólników uzyskany z innych źródeł, np. z tytułu udziału w zysku innej spółki, jako jeden ze sposobów powiększania kapitału własnego, a wypracowany zysk netto

Wyszczególnienie	Spółki, które wypracowany zysk netto		Razem	%
	przeznaczają na dopłaty do kapitału własnego w roku następnym	nie przeznaczają na dopłaty do kapitału własnego w roku następnym		
Spółki, dla których dochód wspólników uzyskany z innych źródeł nie jest sposobem na powiększanie kapitału własnego	25 (96,2%)	10 (71,4%)	35	87,5
Spółki, dla których dochód wspólników uzyskany z innych źródeł jest sposobem na powiększanie kapitału własnego	1 (3,8%)	3 (21,5%)	4	10,0
Nie dotyczy	–	1 (7,1%)	1	2,5
Razem	26 (65,0%)	14 (35,0%)	40	100,0

$V = 0,36$.

Źródło: jak do tab. 1.

² Kodeks spółek handlowych, „Biblioteka Rzeczypospolitej”, Presspublica, Warszawa 2000.

4. ZAKOŃCZENIE

Rezultaty przeprowadzonych badań wyraźnie wskazują, że głównym źródłem finansowania bieżącej działalności i rozwoju hso jest kapitał własny pochodzący z dochodów wspólników uzyskanych z tytułu udziału w zysku spółki. Kolejnymi sposobami powiększania kapitału własnego są własne oszczędności wspólników, kredyty bankowe zaciągnięte na własny rachunek wspólników, część lub całość dochodu wspólników uzyskana z innych źródeł, np. z tytułu udziału w zyskach osób prawnych czy też z tytułu udziału w zysku innej spółki oraz pożyczki od przyjaciół, rodziny i znajomych. Na sposoby i strukturę finansowania działalności hso wpływa także system podatku dochodowego od osób fizycznych.

Agnieszka Janus

THE CAPITAL STOCK THE SOURCE OF FINANCING ACTIVITY PRIVATE ENTERPRISES

The results of analysis to show that the main source of financing current activity and development of small and medium company is the capital stock which comes from incomes of partners received from share of profit the company. The next ways to increase the capital stock are own savings of partners, credits bank and part or whole income of partners received from other sources e.g. share of profit private person or share of profit another company or loan from friends, family or familiars. On the style and structure financing human economic activity this companies has also influence system of personal income tax.